

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

รัฐบาลได้ให้ความสำคัญกับการส่งเสริมการจัดสวัสดิการสังคม และการคุ้มครองสวัสดิภาพแก่ผู้สูงอายุ เพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 53 กำหนดให้ผู้สูงอายุได้รับความคุ้มครองจากรัฐจากการใช้ความรุนแรงและการปฏิบัติอันไม่เป็นธรรม ดังนั้นเพื่อให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยผู้นำชุมชนซึ่งเป็นผู้นำและผู้ปกครองภายในชุมชนจึงควรให้ความสำคัญต่อการคุ้มครองผู้สูงอายุภายในชุมชน โดยเฉพาะประเด็นปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ซึ่งอำนาจหน้าที่ของผู้นำชุมชนได้มาโดยมีการกระจายอำนาจให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ตามพระราชบัญญัติการกระจายอำนาจปี 2547 ในการถ่ายโอนภารกิจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเพื่อดูแลจัดการจัดสวัสดิการสังคมแก่ประชาชนในชุมชนโดยเฉพาะผู้สูงอายุมีความสอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มาตรา 53 เช่น ถ่ายโอนอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นดูแลจัดการด้านการสงเคราะห์เบี้ยยังชีพผู้สูงอายุ ศูนย์บริการทางสังคมผู้สูงอายุ สถานสงเคราะห์คนชรา เป็นต้น (สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน, 2547) นอกจากนี้ภายใต้พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มาตรา 17 กำหนดให้องค์การบริหารส่วนจังหวัดมีอำนาจและหน้าที่ในการจัดบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง เช่น ให้การสังคมสงเคราะห์และการพัฒนาคุณภาพชีวิตเด็ก สตรี คนชราและผู้ด้อยโอกาส (สำนักงานคณะกรรมการกฤษฎีกา, 2548, น. 8) จากที่กล่าวมาข้างต้นจะเห็นถึงบทบาทของชุมชนที่เกิดจากการกระจายอำนาจการปกครองสู่ส่วนท้องถิ่นด้านการจัดบริการสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุ

การให้บริการสวัสดิการสังคมแก่ผู้สูงอายุดังกล่าวในปัจจุบันมีการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามาดูแลและจัดสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุมากขึ้น ภายใต้การนำของผู้นำชุมชนทั้งในลักษณะที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการ ถือว่ามีความสอดคล้องกับแนวคิดชุมชนเป็นฐาน (Community Based Approaches) โดยให้ความสำคัญกับการกระจายอำนาจให้แก่ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว โดยเน้นบทบาทครอบครัวและชุมชน

เป็นแกนหลักในการดำเนินงานเพื่อจัดสวัสดิการสังคมที่สอดคล้องกับปัญหา ศักยภาพ และความต้องการของแต่ละชุมชน และเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชน รวมทั้งการส่งเสริมให้ชุมชนมีบทบาทในการพัฒนาและช่วยเหลือกลุ่มคนยากจนและผู้ด้อยโอกาสในชุมชนของตนเอง

นอกจากการเปิดโอกาสให้ชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้ด้อยโอกาสรวมถึงผู้สูงอายุในชุมชนของตนเองแล้ว ในร่างแผนผู้สูงอายุแห่งชาติ ฉบับที่ 2 (พ.ศ.2545-2564) ได้เน้นให้ครอบครัวและชุมชนเป็นสถาบันหลักในการเกื้อหนุนผู้สูงอายุและให้ผู้สูงอายุได้มีชีวิตอยู่อย่างมีคุณค่า มีศักดิ์ศรี พึ่งตนเองได้ มีส่วนร่วมและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจของครอบครัวและชุมชน ร่างแผนผู้สูงอายุแห่งชาติฉบับที่ 2 นี้เริ่มนำมาใช้ในปี พ.ศ. 2545 โดยแผนฉบับนี้ได้มีมาตรการต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในการให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดสวัสดิการให้แก่ผู้สูงอายุ

แต่ในสภาพการณ์แห่งความเปลี่ยนแปลงในปัจจุบันนี้ บทบาทของผู้นำชุมชนได้มีการปรับเปลี่ยนให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคมและสภาพปัญหาที่มีความสลับซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากการเปลี่ยนแปลงได้ส่งผลกระทบให้สถาบันครอบครัวเริ่มเสื่อมลง วิถีชีวิตครอบครัวมีการเปลี่ยนแปลง เนื่องจากการพัฒนาทางด้านเศรษฐกิจและสังคมของประเทศไทยที่ผ่านมา มุ่งเน้นทางด้านเศรษฐกิจเพียงอย่างเดียว โดยละเลยทางด้านสังคมทำให้ระบบเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม ประเพณี ค่านิยมของไทยเปลี่ยนแปลงไปมาก ประกอบกับประเทศไทยได้รับผลกระทบจากกระแสโลกาภิวัตน์ จึงทำให้วิถีชีวิตของสถาบันครอบครัวเปลี่ยนแปลงไป จากครอบครัวขยายซึ่งประกอบด้วย พ่อ แม่ ลูก ปู่ ย่า ตา ยาย กลายเป็นครอบครัวเดี่ยว มีเฉพาะพ่อ แม่ ลูก ความสัมพันธ์ในครอบครัวลดน้อยลง แนวโน้มครอบครัวเดี่ยวนี้จะนำมาซึ่งการสลายตัวของวัฒนธรรม ประเพณี ศีลธรรม ที่ครอบครัวเคยยึดถือมาแต่ก่อน เนื่องจากผู้อาวุโสซึ่งเคยทำหน้าที่เป็นผู้ขัดเกลาทางสังคม ได้แก่ การอบรมสั่งสอนทางสังคม การขัดเกลาทางจิตใจ รวมไปถึงการถ่ายทอดความรู้ความชำนาญ อาชีพต่าง ๆ และการปลูกฝังให้ลูกหลานรู้จักและซาบซึ้งในค่านิยม ประเพณี วัฒนธรรมที่ดีงามของไทย มีแนวโน้มจะลดความสำคัญลง (พรพนพร เอกพัฒน์, 2539, น. 33)

ดังความเห็นของ ประเวศ วะสี (2543 อ้างถึงใน อภิญา เวชชัย, 2546, น. 4) ที่สะท้อนว่า “สภาพสังคมไทยกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต อันมีต้นเหตุมาจากการขาดความเป็นปึกแผ่นของครอบครัวและความล่มสลายของชุมชน จนส่งผลให้มนุษย์ขาดความอบอุ่นและขาดภูมิคุ้มกัน จึงนำไปสู่ปัญหาทางจิตใจและสังคมอย่างรุนแรง”

สาเหตุของปัญหาที่เกิดขึ้นแก่ครอบครัวประมิณจากสภาพปัญหาต่าง ๆ ที่สำคัญคือ ครอบครัวส่วนใหญ่ต้องประสบกับปัญหาความสัมพันธ์ภายในครอบครัวซึ่งเป็นผลมาจากการขาดสัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ทำให้ครอบครัวเกิดความไม่เข้าใจกัน ดังนั้น หากสมาชิกในครอบครัวมีความรัก ความอบอุ่น ความเอื้ออาทร ยอมรับพฤติกรรมและปรับตัวเข้าหากัน ก็จะนำไปสู่สัมพันธ์ภาพที่ดีระหว่างสมาชิกในครอบครัว ในทางตรงกันข้าม หากสมาชิกในครอบครัวขาดความรัก ความอบอุ่น และความเอื้ออาทรต่อกัน รวมทั้งไม่พยายามปรับตัวเข้าหากัน เมื่อสมาชิกในครอบครัวต้องประสบปัญหาและขาดทักษะในการแก้ไขปัญหาอย่างเหมาะสม อาจก่อให้เกิดความขัดแย้งและหากสะสมความขัดแย้งเป็นเวลานาน ความขัดแย้งนั้นอาจขยายเป็นความรุนแรงในครอบครัวได้ในที่สุด

ในสภาพการณ์ปัจจุบันปัญหาการใช้ความรุนแรงต่อบุคคลนับเป็นปัญหาที่ทวีความรุนแรงมากขึ้นในสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัญหาการใช้ความรุนแรงภายในครอบครัว (Family Violence or Domestic Violence) ซึ่งเป็นการใช้ความรุนแรงในอีกลักษณะหนึ่งที่กำลังเป็นปัญหาทวีความรุนแรงและขยายขอบเขตออกไปจากมิติเดิม ๆ ที่มักจะใช้ความรุนแรงในครอบครัวกระทำต่อเด็ก (Child Abuse) หรือคู่สมรส (Spouse Abuse) แต่ปัจจุบันการใช้ความรุนแรงได้ขยายไปถึงการกระทำต่อผู้สูงอายุด้วย ในลักษณะของการทำร้ายร่างกายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุ (Elderly Abuse and Neglect) และโดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้สูงอายุที่ไม่สามารถพึ่งตนเองได้ ปรากฏการณ์ในลักษณะนี้เริ่มเป็นที่รับรู้ต่อสาธารณชนเพิ่มมากขึ้นไม่เฉพาะแต่ในสังคมตะวันตกเท่านั้น แม้ในสังคมตะวันออกซึ่งมีวัฒนธรรมที่ให้ความเคารพนับถือผู้สูงอายุเป็นอย่างมากก็เริ่มที่จะประสบกับปัญหาในลักษณะเดียวกัน

ด้วยความเจริญก้าวหน้าทางด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีความก้าวหน้าทางด้านการแพทย์และด้านสาธารณสุข ทำให้ประชากรผู้สูงอายุเป็นกลุ่มที่มีแนวโน้มจะเพิ่มขนาดสูงขึ้นทุกปี โดยประชากรผู้สูงอายุไทยได้เพิ่มขึ้นจากร้อยละ 7 ในปี พ.ศ. 2530 คาดว่าเป็นร้อยละ 14 ในปี พ.ศ. 2560 แสดงให้เห็นว่าประเทศไทยได้เข้าสู่วิกฤตการณ์ประชากรผู้สูงอายุ ดังนั้นประเทศไทยจึงต้องมีการเตรียมรับการขยายตัวของวิกฤตการณ์ผู้สูงอายุ ทั้งนี้เนื่องจากวัยผู้สูงอายุเป็นวัยที่มีการเปลี่ยนแปลงส่วนใหญ่ไปในทางที่เสื่อมถอย ผู้สูงอายุจึงจำเป็นต้องได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุคคลอื่นร่วมด้วย ซึ่งในวัฒนธรรมไทยถือว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลสำคัญในครอบครัว การดูแลผู้สูงอายุ การเคารพนับถือ เชื้อพ้อง จึงเป็นหน้าที่สำคัญของสมาชิกในครอบครัว

วรวิทย์ แห่งพุ่ม (2547, น. 2) กล่าวว่า การทำร้ายและการทอดทิ้งผู้สูงอายุโดยบุคคลในครอบครัว ไม่ว่าจะเป็นคู่สมรส บุตร ญาติ หรือผู้ดูแลอื่น ๆ นั้น เป็นปัญหาที่เกิดขึ้นตามมาอย่าง

ต่อเนื่องและยังไม่ได้รับการแก้ไขเนื่องจากผู้สูงอายุยังคงต้องพึ่งพิงอาศัยการดูแลเอาใจใส่จากบุคคลเหล่านั้นอยู่ เมื่อมีการทำร้ายหรือทอดทิ้งผู้สูงอายุจึงมักเลือกที่จะไม่เปิดเผย ด้วยเกรงว่าจะไม่มีผู้ดูแลแทนหากผู้กระทำผิดถูกดำเนินคดี ปัญหาในลักษณะนี้จึงไม่ค่อยเป็นที่รับรู้ของสังคมมากนัก นอกจากนั้นแล้วพื้นฐานความเชื่อและวัฒนธรรมของสังคมไทยที่เชื่อว่าผู้สูงอายุเป็นบุคคลที่น่านับถือและให้ความเคารพ ยิ่งเป็นบุพการีหรือผู้ใหญ่ภายในบ้านด้วยแล้วจึงไม่น่าที่จะมีการทำร้ายหรือทอดทิ้งเกิดขึ้น แม้ในประเทศไทยจะไม่มี การเก็บสถิติของการทำร้ายหรือการทอดทิ้งผู้สูงอายุไว้ก็ตาม แต่เมื่อพิจารณาจากจำนวนผู้สูงอายุที่เข้าสู่การดูแลของสถานสงเคราะห์ผู้สูงอายุ กรมพัฒนาสังคมและสวัสดิการ จำนวน 20 แห่งทั่วประเทศ มีผู้สูงอายุที่เข้าสู่สถานสงเคราะห์จำนวนทั้งสิ้น 2,959 คน ด้วยสาเหตุดังนี้

1. มีความเดือดร้อนทุกข์ยาก ไม่มีผู้อุปการะ และขาดที่อยู่อาศัย
2. มีที่อยู่อาศัยแต่ขาดผู้ดูแลและให้ความช่วยเหลือ
3. อยู่กับครอบครัวไม่มีความสุข

จากผลการวิจัยพบ ความทุกข์ของความรุนแรงต่อผู้สูงอายุคิดเป็นร้อยละ 46.4 โดยพบด้านอารมณ์และจิตใจร้อยละ 42.8 รองลงมาคือด้านการทอดทิ้งคิดเป็นร้อยละ 16.4 ด้านการเงินและทรัพย์สิน ร้อยละ 9.2 ด้านการทำร้ายทางเพศ ร้อยละ 2.7 และด้านร่างกายร้อยละ 2.2 ผู้กระทำความรุนแรงส่วนใหญ่ได้แก่ บุตรและหลานพบ ร้อยละ 89.2 และ 44.0 ความรุนแรงที่พบเกิดมากที่สุด ได้แก่ สมาชิกในครอบครัวไม่เชื่อฟัง ได้เถียง ไม่เคารพ ร้อยละ 33.9 ปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับการเกิดความรุนแรง ได้แก่ เพศ สถานภาพการสมรส และรายได้ (ภันทิลา รัตน์ และคณะ, 2547, น. 2)

ภันทิลา รัตน์ และคณะ (2547, น. 3) พบว่า จากการศึกษาการทารุณกรรมผู้สูงอายุสตรีไทยที่อยู่ในชุมชนเมืองทุกภาคของประเทศไทย จำนวน 509 คน พบว่า อุบัติการณ์การทารุณกรรมด้านจิตใจสูงสุดพบร้อยละ 70.3 รองลงมาคือ การทอดทิ้ง การทำร้ายร่างกาย และการเอาประโยชน์ด้านทรัพย์สิน พบร้อยละ 65.4 59.7 และ 21.21 ตามลำดับ ข้อมูลรายงานความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในประเทศสหรัฐอเมริกาปีประมาณ 1.5 ล้านคนต่อปี และจากการศึกษาของ Department of Health and Family Service (DHFS) พบว่า มีผู้สูงอายุที่ถูกกระทำรุนแรงที่ไม่มีรายงานมีประมาณ 4 เท่า ของที่มีรายงาน และในปี 1999 จำนวนผู้สูงอายุที่ถูกกระทำรุนแรงได้เพิ่มขึ้นจากปี 1998 เกือบถึงร้อยละ 6 (เพิ่มขึ้น 3,257 คน) โดยมีผู้สูงอายุที่ถูกกระทำรุนแรงจนเสียชีวิต 9 คน และ 363 คน ถูกพิจารณาว่ามีภาวะคุกคามถึงชีวิต

สถานการณ์ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่แท้จริงอาจจะมีมากกว่านี้ แต่เนื่องจากผู้สูงอายุอาจลังเลไม่กล้าเปิดเผย ทั้งนี้เพราะรู้สึกละอายที่จะเปิดเผยว่าลูกหลานตนได้กระทำรุนแรงหรือทอดทิ้งตน นอกจากนี้ผู้สูงอายุอาจกลัวการคิดแค้นหรือถูกกระทำรุนแรงมากขึ้น หากตนเองร้องขอความช่วยเหลือจากบุคคลอื่น เหตุผลอีกประการหนึ่งคือ ผู้ที่ตกเป็นเหยื่อมักจะเก็บตัวและแยกจากสังคม ดังนั้นความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวจะส่งผลให้ผู้สูงอายุได้รับความเจ็บปวดบาดเจ็บ หรือถูกละเมิดสิทธิขั้นพื้นฐาน การกระทำรุนแรงในครอบครัวอาจเกิดจากปัจจัยหลากหลาย เช่น ระดับการศึกษา รายได้ อาชีพ การใช้สารเสพติด เพศ บุคลิกภาพ ความเครียด การแค้น ภาวะการแต่งงาน ปัญหาความขัดแย้งในครอบครัว และประวัติการใช้ความรุนแรงในครอบครัว

จากข้อความข้างต้นแสดงให้เห็นว่ามีปรากฏการณ์ที่เกี่ยวข้องของหลากหลาย ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุมีไม่เพียงปัญหาในระดับบุคคลและครอบครัวเท่านั้น แต่กลับกลายเป็นปัญหาในระดับชุมชน และระดับสังคมตามมา ดังนั้นในปัจจุบันทั้งหน่วยงานภาครัฐและภาคเอกชนเริ่มหันมาให้ความสำคัญต่อผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากความร่วมมือในการหาแนวทางในการป้องกันและแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัว ตามมาตรา 53 กำหนดให้รัฐต้องคุ้มครองเด็ก เยาวชน และบุคคลในครอบครัวจากความรุนแรง โดยไม่ถือว่ามีอยู่เกี่ยวเนื่องในครอบครัวของผู้อื่น เพราะถือว่าปัญหาความรุนแรงของผู้สูงอายุจากการกระทำของบุคคลภายในครอบครัวนั้นมิใช่เพียงปัญหาส่วนตัวที่ต้องปกปิดหรือเป็นความลับเฉพาะในครอบครัว หากแต่เป็นปัญหาส่วนรวมของทุกคนในสังคมและทุกฝ่ายจำเป็นต้องร่วมมือกันดำเนินการยุติปัญหา และหาแนวทางในการดำเนินการเพื่อจัดบริการสวัสดิการสังคมที่เหมาะสมต่อผู้สูงอายุที่ประสบกับปัญหาต่อไป

บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ผู้นำชุมชนควรเป็นแกนหลักในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ทั้งในด้านการป้องกัน การแก้ไข และการพัฒนา เนื่องจากผู้นำชุมชนเป็นบุคคลที่ประชากรในชุมชนให้ความเคารพ นับถือ ดังนั้น ผู้นำชุมชนจึงเป็นผู้ที่อยู่ใกล้ชิดกับสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบมากที่สุด สามารถช่วยให้การแก้ไขปัญหาคความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวสำเร็จลุล่วงไปได้

ผู้นำชุมชนถือเป็นแกนสำคัญในการจัดการเพื่อแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุที่แท้จริงนอกเหนือจากสมาชิกในครอบครัวแล้ว คือ ผู้นำท้องถิ่นในแต่ละชุมชน ทั้งผู้นำในลักษณะที่เป็นทางการและผู้นำในลักษณะที่ไม่เป็นทางการ นอกจากนี้ผู้นำจำเป็นที่ต้องแสดงบทบาทของตนเองออกมาในการดำเนินการด้านการแก้ไขปัญหา การป้องกัน รวมถึงการ

พัฒนาชุมชนให้ชาวบ้านทุกเพศทุกวัยสามารถอยู่ร่วมกันในชุมชนได้อย่างสงบสุข ซึ่งการที่จะดำเนินการดังกล่าวให้มีประสิทธิภาพได้นั้นผู้นำจำเป็นต้องมีทักษะในการบริหารจัดการชุมชนของตน โดยมีการจัดสรรทรัพยากรในการบริหารอย่างเป็นระบบ ได้แก่ คน เงิน วัสดุสิ่งของ และวิธีการจัดการให้สมดุลกัน ซึ่งในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวนั้น ผู้นำชุมชนจำเป็นต้องบริหารจัดการทรัพยากรที่ดังกล่าวให้สอดคล้องกับสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุในชุมชนประสบ เพื่อให้การแก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวสามารถคลี่คลายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

มูลเหตุจูงใจในการศึกษา

การบริหารจัดการในชุมชน เป็นการดำเนินการให้เกิดการจัดการกิจกรรมเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของชุมชนที่ตั้งไว้โดยอาศัยกลุ่มคณะทำงาน หรือเป็นการทำงานร่วมกันของสมาชิกในชุมชนซึ่งเป็นการดำเนินงานโดยใช้ทรัพยากรทางสังคมที่มีอยู่ ในการบริหารจัดการในชุมชนนั้นจะให้ความสำคัญกับผู้นำชุมชนในฐานะผู้บริหาร เนื่องจากเป็นผู้รับผิดชอบในการดำเนินการจัดการสิ่งที่เป็นส่วนร่วมที่เกี่ยวข้องถึงผลประโยชน์ ดังที่ Drucker (1995) ระบุว่า “การบริหารเป็นงานของหัวหน้าหรือผู้นำที่จะต้องกระทำเพื่อให้กลุ่มต่าง ๆ ที่มีคนหมู่มากมารวมตัวกัน และร่วมกันทำงานเพื่อวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้จนสำเร็จได้อย่างมีประสิทธิภาพ” และเมื่อพิจารณาบทบาทในการบริหารดังที่ Drucker ระบุไว้ จะเห็นว่ากระบวนการในการบริหารจัดการในชุมชนนั้น ผู้นำควรกระจายอำนาจหรือการมอบอำนาจความรับผิดชอบแก่คนในชุมชน เพื่อเป็นการเชื่อมโยงกับการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน ความภาคภูมิใจ และเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการที่ดี ซึ่งการบริหารจัดการในชุมชนที่ดีนั้นต้องประกอบด้วย การวางแผน การจัดการองค์การ การจัดคนเข้าทำงาน การสั่งการ และการควบคุม

การบริหารจัดการในชุมชน ถือเป็นบทบาทหลักของผู้นำชุมชนในการบริหารจัดการให้ชุมชนสงบสุข โดยเฉพาะบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว กล่าวคือ วิฤตการณ์ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุปัจจุบันได้ปรากฏตามสื่อต่าง ๆ มากกว่าในอดีตที่ผ่านมา ไม่ว่าจะเป็นสื่อทางโทรทัศน์หรือหนังสือพิมพ์ อย่างไรก็ตาม ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุแทนที่จะมีสถิติตัวเลขต่ำลง ในทางตรงกันข้ามกลับพบว่า ปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุมีแนวโน้มเพิ่มสูงขึ้นและทวีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งเป็นภาคที่ยากจนที่สุด มีความ

เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจ ประกอบกับความไม่สมบูรณ์ทางด้านพื้นที่ การเพิ่มขึ้นของประชากร และความจำกัดทางด้านทรัพยากร ส่งผลให้ประชากรในวัยแรงงานส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีการอพยพย้ายถิ่นออกจากหมู่บ้าน ชุมชนไปอยู่ในเมือง หรือแหล่งอุตสาหกรรม เท่ากับเป็นการทำให้ชุมชนที่มีสภาพลำบากอยู่แล้วยิ่งลำบากลงไปอีก (โครงการพัฒนาชีวิตชนบท, 2527, น. 1-3)

จากการสำรวจของกรุงเทพมหานครในปี 2524 พบว่าผู้อพยพเหล่านี้ส่งเงินให้ทางบ้านน้อยมาก เนื่องจากผู้อพยพไม่สามารถมีรายได้เหลือหลังจากการใช้จ่ายบริโภคของตนในระหว่างอพยพอยู่ในเมือง ดังนั้น การอพยพของประชากรในวัยแรงงานจึงได้ส่งผลกระทบต่อประชากรกลุ่มเด็กและผู้สูงอายุที่อยู่บ้าน โดยเฉพาะผู้สูงอายุซึ่งเป็นวัยที่ควรได้รับการดูแลเอาใจใส่จากบุตรหลาน ประกอบกับความเสื่อมโทรมทางด้านสุขภาพ ร่างกาย ทำให้กลุ่มผู้สูงอายุดังกล่าวไม่สามารถช่วยเหลือ ดูแลตนเองได้ การทอดทิ้งผู้สูงอายุ การปล่อยปละละเลย ไม่เอาใจใส่ จึงถือได้ว่าเป็นรูปแบบหนึ่งของความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุที่ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประสบ

ปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวมีแนวโน้มเพิ่มปริมาณมากขึ้นในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เนื่องจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภูมิภาคที่มีความแห้งแล้งเป็นเหตุให้ประชากรในภูมิภาคนี้มีความยากจนเป็นส่วนมาก และเนื่องจากความขัดสนในพื้นที่ผู้คนในภาคนี้จึงได้เดินทางไปหางานทำกันภาคอื่น ส่วนมากไปในลักษณะการบุกเบิกพื้นที่ทำกินใหม่ เรียกว่า "หานาดี" ในภายหลังการหานาดีก็ทำได้ยาก เพราะไม่มีพื้นที่จะให้บุกเบิกใหม่ ส่วนใหญ่จึงไปทำงานรับจ้างในที่ต่าง ๆ เช่น กรรมกร ลูกจ้างในโรงงานอุตสาหกรรม และไปกันถึงต่างประเทศ เช่น ประเทศสิงคโปร์ บรูไน และในประเทศเขตทะเลทรายตะวันออกกลาง ปัญหาของภูมิภาคนี้คือการหาหนทางปรับปรุงสิ่งที่มีอยู่ในภูมิภาค สร้างอาชีพใหม่ ๆ ให้เข้ากับสภาพทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ โดยเฉพาะการเลี้ยงสัตว์และตั้งโรงงานที่รองรับผลผลิต เหล่านี้จะสามารถแก้ปัญหาในภูมิภาคนี้ได้มาก (<http://www.sunsite.au.ac.th>)

อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งเป็นพื้นที่หนึ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ประสบกับปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุเช่นกัน แต่เป็นความรุนแรงในลักษณะการทอดทิ้งผู้สูงอายุ เนื่องจาก ประชากรในวัยแรงงานส่วนใหญ่ได้มีการอพยพ ย้ายถิ่นฐานไปทำงานในเมืองใหญ่โดยเฉพาะกรุงเทพมหานคร นับว่าเป็นแหล่งงานที่ใหญ่ที่สุดสำหรับแรงงานอพยพในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และเป็นแหล่งที่แรงงานเหล่านี้ตั้งหลักแหล่งถาวรมากที่สุด จากการสำรวจของกรมแรงงานในปี 2533 จะเห็นได้ว่าแรงงานอพยพเหล่านี้ส่วนใหญ่แล้ว เข้ามาเป็นแรงงานตาม

โรงงานต่าง ๆ แรงงานแบกหาม แรงงานก่อสร้าง ส่วนรองลงมาคือ งานบริการ ซึ่งส่วนใหญ่มาเป็นพนักงานเสิร์ฟ ทำร้านอาหารและคนรับใช้ตามบ้าน ประกอบกับสภาพพื้นที่ของอำเภอชนบทมีลักษณะเป็นที่ราบสูง มีความแห้งแล้ง ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนาเป็นอาชีพหลัก ส่งผลให้มีรายได้ไม่เพียงพอในการใช้จ่าย ดังนั้นประชากรที่อยู่ในวัยแรงงานจึงได้อพยพไปทำงานในพื้นที่อื่น ทอดทิ้งให้ผู้สูงอายุอยู่บ้านตามลำพัง ไม่ได้รับการดูแลเอาใจใส่

สาเหตุที่นักศึกษาสนใจพื้นที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น เนื่องจากเป็นพื้นที่ที่มีการดำเนินการที่เกี่ยวข้องกับผู้สูงอายุอยู่แล้ว คือ โครงการอาสาสมัครดูแลผู้สูงอายุที่บ้าน การดำเนินงานโครงการแสดงให้เห็นถึงบทบาทของผู้นำชุมชนที่ให้ความสำคัญกับผู้สูงอายุในชุมชน อาทิ การประสานความร่วมมือในการดูแลผู้สูงอายุ การส่งเสริมให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เครือข่ายในชุมชนเข้ามามีบทบาทในการจัดสวัสดิการสังคมภายในชุมชน

ดังนั้นจะเห็นได้ว่าในการแก้ไขปัญหา ลำพังหน่วยงานของรัฐไม่สามารถเข้าไปแก้ไข ปัญหาความรุนแรงของผู้สูงอายุได้ โดยเฉพาะในชุมชน เพราะชุมชนในแต่ละพื้นที่จะมีลักษณะของปัญหาที่แตกต่างกัน ผู้ที่เข้าใจสภาพความเป็นไปและแนวทางแก้ไขปัญหาก็ได้อย่างถูกต้องก็ต้องเป็นประชาชนในชุมชนนั้น ๆ รวมทั้งผู้นำชุมชนซึ่งถือว่าเป็นบุคคลที่ชาวบ้านในชุมชนให้ความเคารพ นับถือ ผู้นำชุมชนจึงเป็นส่วนหนึ่งที่มีบทบาทสำคัญในการแก้ไขปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุ

ประเด็นเหล่านี้ทำให้ผู้ศึกษามีความสนใจศึกษาเรื่อง “บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุ” อันจะเป็นประโยชน์ในการใช้เป็นแนวทางในการบริหารจัดการด้านสวัสดิการแก่ผู้สูงอายุทั้งผู้สูงอายุที่ประสบปัญหาและไม่ประสบปัญหา และเพื่อพิทักษ์สิทธิขั้นพื้นฐานของผู้สูงอายุที่ได้รับความรุนแรงในครอบครัว โดยจิตวิทยิจัยมีว่า สถานการณ์และรูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุที่ได้รับจากครอบครัวในอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่นมีรูปแบบใดบ้าง ผู้นำชุมชนมีบทบาทในการจัดการกับปัญหาคความรุนแรงในครอบครัวของผู้สูงอายุอย่างไร ทั้งในด้านการป้องกัน การแก้ไขและการพัฒนา และทัศนะของผู้นำชุมชนต่อแนวทางในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว ซึ่งผลการศึกษาคาดว่าจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการวางแผนเพื่อจัดสวัสดิการที่เหมาะสมสำหรับผู้สูงอายุต่อไปในอนาคต ดังนั้น ผู้ศึกษาจึงได้ทำการวิจัยเรื่องบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว : ศึกษาเฉพาะกรณีอำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาสถานการณ์และรูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว
2. เพื่อศึกษาถึงบทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว
3. เพื่อศึกษาทัศนคติของผู้นำต่อแนวทางในการบริหารจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวของชุมชน

ขอบเขตของการศึกษา

ขอบเขตด้านพื้นที่ การศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะพื้นที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ซึ่งประกอบด้วยพื้นที่ 8 ตำบลในอำเภอชนบท คือ ตำบลชนบท ตำบลกุดเพ็ชร์ ตำบลวังแสง ตำบลห้วยแก ตำบลบ้านแท่น ตำบลศรีบุญเรือง ตำบลโนนพะยอม และตำบลป่าแดง

ขอบเขตด้านประชากร ในการศึกษาครั้งนี้ จะศึกษาเฉพาะผู้นำชุมชนในลักษณะต่อไปนี ผู้นำชุมชนในลักษณะที่เป็นทางการ ได้แก่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำนัน และผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 146 คนและผู้นำที่ไม่เป็นทางการ ได้แก่ ครูอาจารย์ พระภิกษุ ปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 74 คนในพื้นที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ขอบเขตด้านเนื้อหา ในการศึกษาครั้งนี้ ผู้ศึกษาได้กำหนดขอบเขตของเนื้อหา ดังนี้คือ ข้อมูลทั่วไปของประชากรผู้สูงอายุ สถานการณ์และรูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว และทัศนคติของผู้นำชุมชนต่อแนวทางในการบริหารจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว เพื่อหาแนวทางให้ผู้สูงอายุสามารถอยู่ร่วมกับครอบครัวได้อย่างมีความสุข

นิยามศัพท์ที่ใช้ในการศึกษา

สถานการณ์และรูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว หมายถึง พฤติกรรมของสมาชิกในครอบครัวที่อยู่ในบ้านเดียวกัน กระทำต่อบุคคลที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไป ซึ่งเรียกว่า "ผู้สูงอายุ" ทำให้ผู้สูงอายุได้รับความเจ็บปวด บาดเจ็บ การถูกละเมิดสิทธิ ความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวแบ่งเป็น 6 ด้าน คือ

1. ความรุนแรงหรือการละเมิดทางร่างกาย คือ การทำร้ายร่างกายรูปแบบต่าง ๆ ทำให้เกิดความเจ็บปวดบาดเจ็บ เช่น ทุบตี ฆลัก หยิก กัด จิก การล่วงเกินทางเพศ การชู้ด้วยอาวุธ

2. ความรุนแรงหรือการละเมิดทางจิตใจ คือ การถูกทำให้เกิดความสะเทือนใจ ทำให้หวาดกลัว โดดเดี่ยว การกระทำต่าง ๆ ที่กระทบกระเทือนต่อความสงบทางจิตใจของผู้สูงอายุ

3. ความรุนแรงด้านวัตถุ คือ การนำทรัพย์สินของผู้สูงอายุไปใช้โดยไม่ถูกต้องตามกฎหมาย เช่น การละเมิดทางการเงิน การใช้สมบัติของผู้สูงอายุไม่ถูกทาง

4. การรุกรานสิทธิของผู้สูงอายุ คือ การบังคับให้ผู้สูงอายุต้องทำในสิ่งที่ไม่อยากกระทำ หรือการบังคับไม่ให้ผู้สูงอายุทำในสิ่งที่ต้องการกระทำ เช่น การส่งผู้สูงอายุเข้าสถานสงเคราะห์ โดยขัดแย้งต่อความต้องการของผู้สูงอายุ

5. การทำร้ายตนเอง สาเหตุส่วนใหญ่มาจากโรคของผู้สูงอายุเอง เช่น โรคสมองเสื่อม โรคซึมเศร้าในผู้สูงอายุ ทัศนคติที่ไม่ถูกต้อง การรับทราบข่าวสารไม่ถูกต้อง น้อยเนื้อต่ำใจลูกหลาน ทำให้ผู้สูงอายุไม่สนใจสุขภาพของตนเอง เช่น การปฏิเสธการกินอาหารและยา ซึ่งอาจเนื่องมาจากปัญหาทางอารมณ์ ความเข้าใจผิดว่าลูกหลานไม่รัก ไม่สนใจ จนถึงทำร้ายตนเอง ฆ่าตัวตาย เป็นต้น

6. การทอดทิ้งผู้สูงอายุ ทั้งโดยตั้งใจและไม่ตั้งใจ ได้แก่

ตั้งใจทอดทิ้ง ไม่ตอบสนองความต้องการของผู้สูงอายุทั้งด้านร่างกายและจิตใจให้เต็มตามความสามารถ เช่น ปฏิเสธการดูแลหรือให้การดูแลไม่ดี ไม่จัดอาหารให้ผู้สูงอายุ ทำให้เกิดภาวะขาดน้ำและขาดสารอาหาร การให้ยานอนหลับมากเกินไป

ทอดทิ้งโดยไม่ตั้งใจ เกิดจากการไม่มีประสบการณ์ ขาดความรู้ความสามารถ เช่น ผู้ดูแลไม่มีความรู้เรื่องการดูแลผู้สูงอายุ ให้ผู้สูงอายุกินอาหารไม่เหมาะสมกับโรคที่เป็นอยู่ สัมทำในสิ่งที่ผู้สูงอายุขอร้องไว้

บทบาทของผู้นำชุมชนในการจัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุ หมายถึง บทบาทของกลุ่มผู้นำในชุมชนที่เป็นทางการ ได้แก่ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) กำนันและผู้ใหญ่บ้าน และกลุ่มผู้นำอย่างไม่เป็นทางการ ได้แก่ ครูอาจารย์ พระภิกษุ ปราชญ์ชาวบ้าน เป็นต้น ที่กระทำหรือปฏิบัติงานเกี่ยวกับการจัดการภายในชุมชน ในที่นี้คือบทบาทของผู้นำชุมชนในการป้องกัน การแก้ไขและการพัฒนาชุมชนให้มีความสงบสุขก้าวหน้าและปราศจากปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว

ทัศนะของผู้นำชุมชนต่อแนวทางในการบริหารจัดการ หมายถึง การแสดงความคิดเห็นหรือความรู้สึกนึกคิดที่มีต่อสิ่งต่าง ๆ ในที่นี้คือ ทัศนะของผู้นำชุมชนต่อแนวทางในการบริหาร

จัดการปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวของชุมชน ได้แก่ ความคิดเห็นต่อแนวทางในการบริหารจัดการ ดังนี้

1. การประเมินสภาวะปัญหา
2. การวางแผนและการแสวงหาเครือข่ายความร่วมมือ
3. การปฏิบัติการและการให้ความช่วยเหลือ

ประโยชน์ที่ได้รับ

1. ทำให้ทราบถึงสถานการณ์และรูปแบบความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว รวมถึงบทบาท และทักษะของผู้นำชุมชนต่อแนวทางในการจัดการกับปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว เพื่อนำเอาข้อมูลที่ได้ไปปรับใช้ในการวางแผนและดำเนินการให้การช่วยเหลือ ป้องกันปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัวต่อไป
2. ผลที่ได้จากการศึกษาจะเป็นประโยชน์ต่อหน่วยงานหรือองค์กรที่เกี่ยวข้อง นำไปเป็นแนวทางในการอบรมเพื่อพัฒนาศักยภาพของผู้นำชุมชนให้ดียิ่งขึ้น
3. ผลที่ได้จากการศึกษา จะเป็นประโยชน์ในเชิงวิชาการสำหรับผู้สนใจศึกษา ค้นคว้าเกี่ยวกับการป้องกัน แก้ไขปัญหาความรุนแรงต่อผู้สูงอายุในครอบครัว